

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528) www.economy.nauka.com.ua | № 12, 2018 | 27.12.2018 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2018.12.122](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2018.12.122)

УДК 332.1:338.1

*Т. В. Щербина,
к. е. н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин,
ННІ БТ «УАБС» Сумський державний університет
О. С. Пономаренко,
аспірант кафедри міжнародних економічних відносин,
ННІ БТ «УАБС» Сумський державний університет*

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ФАКТОРИ КООПЕРАЦІЇ ЯК ПЕРЕДУМОВА ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ¹

*T. V. Shcherbyna
PhD, assistant professor of the International Economics Department
of the Sumy State University, Sumy
O. S. Ponomarenko
PhD student of the International Economics Department
of the Sumy State University, Sumy*

SOCIO-ECONOMIC FACTORS OF COOPERATION AS A PRECONDITION OF INCREASING THE FINANCIAL SECURITY OF THE REGION

В рамках даного дослідження розглянуто сутність та структуру фінансової безпеки регіону та її місце в загальній системі фінансової безпеки держави; розкрито необхідність розроблення та застосування інноваційних підходів для забезпечення фінансової безпеки територій через активізацію підприємницьких ініціатив, зокрема через кооперацію. Дослідження мало на меті з'ясувати, які соціально-економічні фактори впливають на мотивацію населення до кооперації. Для її реалізації було опитано 120 респондентів в селищах трьох районів Сумської області та здійснено аналіз отриманих анкет із застосуванням статистичних методів обробки даних для виявлення факторів, що впливають на прихильність жителів до кооперації. До групи обраних для оцінки чинників входили наступні: соціально направлена діяльність кооперативів, створення додаткових робочих місць, рівень освіченості та поінформованості населення, можливість отримати додатковий прибуток. Статистично значущими для визначення ступеню прихильності до кооперації виявилися рівень освіти, розуміння важливості кооперації для розвитку селища. З'ясовано причини низької ефективності діяльності кооперативів.

The essence and structure of financial security of the region and its place in the general system of financial security of the state are considered. The role of local self-government authorities in providing

¹ Матеріал підготовлено в рамках НДР «Моделювання та прогнозування поведінки фінансових ринків як інформаційний базис забезпечення фінансової стійкості та безпеки держави» № державної реєстрації 0117U003936

financial security and sustainable development of regions is outlined. The necessity of development and application of innovative approaches for the financial security of the territories is revealed through activation of business initiatives, in particular through cooperation.

Among the reasons that impede the effective development of this area, it can be distinguished: a small number of existing state support programs; a large number of obstacles to obtaining real funds from existing programs; low level of public trust and unwillingness to cooperate others. In this article, the last group of factors of negative influence deserves special attention, so far as the level of public trust and the desire to join the cooperative are formed under the influence of public opinion, which can be influenced with a properly built system of information dissemination.

The research was intended to find out the socio-economic factors that affected the motivation of the population to cooperate. 120 respondents were interviewed in the villages of three districts of the Sumy region. A correlation analysis was used to identify the factors that influence the commitment of residents to co-operation. The following factors were chosen: social activities of cooperatives, creation of additional workplaces, level of education and awareness of the population, the possibility of obtaining additional income. The level of education and understanding of the importance of cooperation for the development of the settlement were statistically significant for determining the degree of commitment to co-operation. The reasons of low efficiency of cooperatives activity are found out. But the existing dependencies do not have a crucial influence. In order to stimulate the development of cooperation, it is necessary to solve the problem in a comprehensive way, including the development of accessible state support programs and the improvement of the procedural aspects of existing ones.

Ключові слова: *фінансова безпека; соціально-економічний розвиток; кооперація; регіональний розвиток; сталий розвиток територіальних громад; децентралізація.*

Keywords: *financial security; social and economic development; cooperation; regional development; sustainable development of territorial communities; decentralization.*

Постановка проблеми.

В умовах проведення в Україні реформи децентралізації регіональної системи управління та бюджетної децентралізації, виникає необхідність забезпечення належного рівня фінансової безпеки регіонів, що є основою фінансової безпеки держави в цілому. Фінансова безпека регіону є складовим елементом фінансової безпеки держави і займає важливе місце в її структурі. У зв'язку з тим, що місцевим органам необхідно виконувати делеговані їм функції, влада на місцях має забезпечити надходження до доходної частини бюджету, підвищення спроможності територіальних громад, стабільні умови діяльності та високого рівня життя. Однією із передумов для виконання цих завдань є створення сприятливого середовища для розвитку малого та середнього підприємництва, зокрема, розвиток кооперації в регіонах.

З метою посилення фінансової безпеки регіонів через активізацію процесів кооперації, вагомого значення набуває вивчення питання впливу конкретних соціально-економічних факторів, що спонукають жителів регіону до кооперації. Що обумовлює актуальність та необхідність дослідження назрілої наукової проблеми.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченням наукових підходів щодо визначення структури фінансової безпеки регіону та характеристикою методологічних підходів до оцінки рівня фінансової безпеки регіону її складових займався М.І. Вихлюк [1] Матвійчук В.І. [2]. Узагальненням методологічних засад фінансової та економічної безпеки регіонів в умовах децентралізації займалися Бурлуцький С.В. та Бурлуцька С.В. [3]. Роль кооперації в соціально-економічному розвитку країни досліджував Манжула С. В.[4], вивченням питання проблем соціально-економічного розвитку територій, та ефективністю використання їх потенціалу займався Варналій З.С. [5].

Постановка завдання. Метою статті є дослідження впливу соціально-економічних факторів на процес розвитку кооперації як передумови підсилення фінансової безпеки регіонів.

Основні результати дослідження.

На сучасному етапі свого розвитку, та в умовах проведення реформи децентралізації регіональної системи управління та бюджетної децентралізації, в Україні особливо актуально постає питання забезпечення сталого

фінансового розвитку країни в цілому і, зокрема, її регіонів. Децентралізація фінансових ресурсів держави має підвищити рівень захищеності регіонів та територіальних громад від негативних впливів у сфері фінансових відносин та забезпечити їх фінансову безпеку, а також спроможність до сталого розвитку [2].

Слід наголосити, що фінансова безпека забезпечує виконання державою її економічної функції. Несприятливе фінансове становище більшості регіонів України обумовлене впливом ряду несприятливих факторів їх економічного розвитку, а саме: податковим навантаженням на суб'єкти господарювання, наявністю податкового боргу, дефіцитом місцевих бюджетів, низьким рівнем інвестиційних надходжень, труднощами доступу до кредитних ресурсів, низьким рівнем інноваційного розвитку виробничих процесів регіонів тощо. Фінансова безпека, виступаючи невід'ємною складовою економічної безпеки держави, забезпечує захист фінансової сфери регіонів, їх підприємницьких структур, громадян від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз [1].

Відповідно до вітчизняного законодавства, фінансова безпека - це стан фінансової системи країни, за якого створюються необхідні фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни, забезпечується її стійкість до фінансових шоків та дисбалансів, створюються умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни. [6]. Таким чином, основною функцією фінансової безпеки є створення фінансових умов сталого розвитку соціально-економічної системи [3].

Науковці зазначають, що фінансова безпека регіону є складовою фінансової безпеки держави та виділяють наступні складові фінансової безпеки регіону, а саме: бюджетної, інвестиційної, боргової, банківської, грошово-кредитної, податкової, страхового ринку, сектору підприємництва та соціального сектору [2].

Запорукою забезпечення фінансової безпеки регіонів є активізація підприємницьких ініціатив, що дасть змогу створити нові робочі місця, збільшити надходження до бюджетів, дати поштовх до розвитку зовнішньоекономічних контактів. Одним із шляхів посилення підприємницької діяльності може стати розвиток кооперації, на користь чого свідчить досвід реалізації програм виробничої кооперації у різних країнах світу. Особливо цей напрям є актуальним для розвитку агросектору. Наприклад, Німеччина, Австрія та Італія є лідерами за кількістю агро підприємств, що беруть участь у кооперації, в Європі. При цьому основними сферами виробництва є молочна, вирощування зерна, овочів та фруктів.

В Україні останнім часом, спостерігається тенденція до загострення проблем соціально-економічного розвитку сільських територій. Спостерігається тенденція до збільшення соціально-демографічних диспропорцій, погіршення якості людського капіталу, недостатньо ефективного використання наявних природних ресурсів, руйнування соціальної та комунальної інфраструктури, погіршення екологічних умов господарювання. Також серед проблем слід зазначити низький рівень розвитку підприємництва та ділової інфраструктури, використання застарілих методів господарювання, низький рівень модернізації економіки сільських територій [5].

Поряд із цим в останні роки частка експортної виручки, яка надходить за реалізацію товарів сільськогосподарського виробництва на зовнішніх ринках, у загальному обсязі доходів від міжнародної торгівлі товарами постійно зростала. У 2017 р. Україна посіла провідні місця у світовій торгівлі зерновими культурами та соняшниковою олією. Однак основна частина експорту припадає на кількох основних гравців українського агроринку, якими є агрохолдинги, а структура експорту сільськогосподарської продукції має значний потенціал до диверсифікації, що створює потенційні загрози для фінансової безпеки сектору [8].

Малі та середні виробники сільськогосподарської продукції в Україні, що займаються виробництвом молока, фруктів, овочів, м'яса, самостійно не здатні конкурувати з великими агрохолдингами. Це означає, що без консолідації спільних зусиль, вони приречені на банкрутство. Обмеженість власних ресурсів не дозволяє дрібним товаровиробникам поодиночки застосовувати сучасні технології виробництва, зберігання чи переробки продукції, виходити на ринок зі значним обсягом продукції, що знижує прибутковість їхнього виробництва у порівнянні з великими компаніями. Отже, не застосовуючи кооперацію, малі та середні товаровиробники програють у конкурентній боротьбі, що, у свою чергу, породжує ряд соціально-економічних проблем в регіонах, таких, як зниження життєвого рівня та безробіття [7].

У значній мірі розвиток кооперативного руху в Україні залежить від програм державної підтримки, але їх кількість та якість не дозволяють брати участь підприємствам з обмеженими матеріальними ресурсами (а їх більшість), а сам процес отримання такої державної допомоги є занадто складним.

Проведений аналіз існуючої бази зареєстрованих сільськогосподарських кооперативів у Сумській, Полтавській, Харківській та Чернігівській областях виявив, що більшість таких підприємств або не функціонує, або функціонує виключно на ентузіазмі її засновників, або стосується лише обслуговуючої діяльності та не передбачає об'єднання зусиль, наприклад, для спільної реалізації продукції, що виробляється учасниками. Серед причин, що перешкоджають ефективному розвитку даного напрямку можна виділити:

- незначна кількість діючих програм державної підтримки;
- велика кількість перешкод для отримання реальних коштів за існуючими програмами;
- низький рівень довіри населення та небажання об'єднуватись та ін.

На особливу увагу заслуговує остання група чинників негативного впливу, оскільки рівень суспільної довіри та бажання вступити до кооперативу формуються під впливом суспільної думки, які можуть бути підвищені при правильно побудованій системі розповсюдження інформації. Для її розробки важливим є розуміння факторів, що є визначальними для формування ставлення до кооперації.

Для їх виявлення було сформувано ряд питань, що були поставлені жителям селищ, в яких функціонують

діючі кооперативи. Опитуванням було охоплено села Сумського, Лебединського та Глухівського районів Сумської області. Всього до вибірки увійшло 120 респондентів, серед заповнених анкет дійсними виявилось 102.

Робочою гіпотезою нашого дослідження було прийнято твердження про значний ступінь впливу на прихильність жителів до кооперації таких факторів як: соціально направлена діяльність кооперативів, створення додаткових робочих місць, рівень освіченості та поінформованості населення, можливість отримати додатковий прибуток.

В ході аналізу анкет було використано статистичні методи обробки інформації, які включали аналіз коефіцієнтів кореляції та побудову регресійних моделей.

Результати кореляційного аналізу констатували статистично значимі зв'язки між відповідями на окремі питання (Табл.1). Розподіл відповідей респондентів за варіантами подано на Рис. 1-4.

Табл. 1.
Суттєві кореляційні зв'язки у відповідях респондентів

	Чи хотіли б приєднатись?	Розуміння важливості кооперації	Рівень освіти
Чи хотіли б приєднатись?	1,00		
Розуміння важливості кооперації	0,30	1,00	
Рівень освіти	0,07	0,32	1,00
Чи ви хотіли б більше кооперативів?	0,39	0,37	0,38

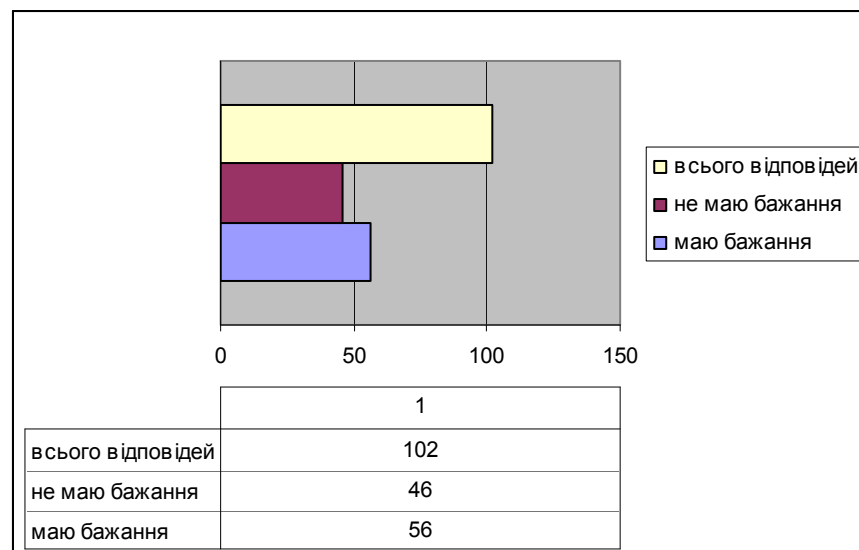

Рис. 1. Розподіл відповідей респондентів на деякі питання
«чи ви бажаєте стати членом кооперативу?»»

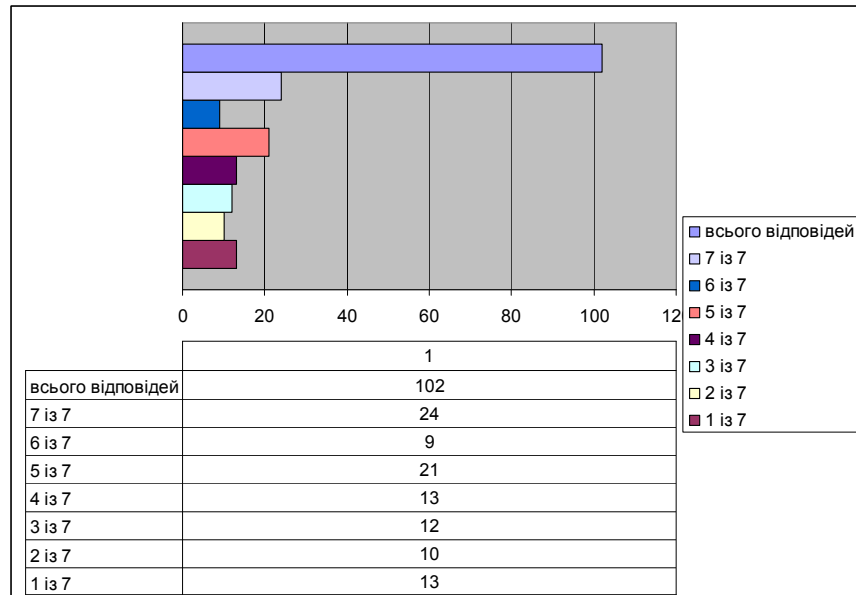

Рис. 2. Розподіл відповідей респондентів на питання «Оцініть важливість кооперації для розвитку вашої спільноти»

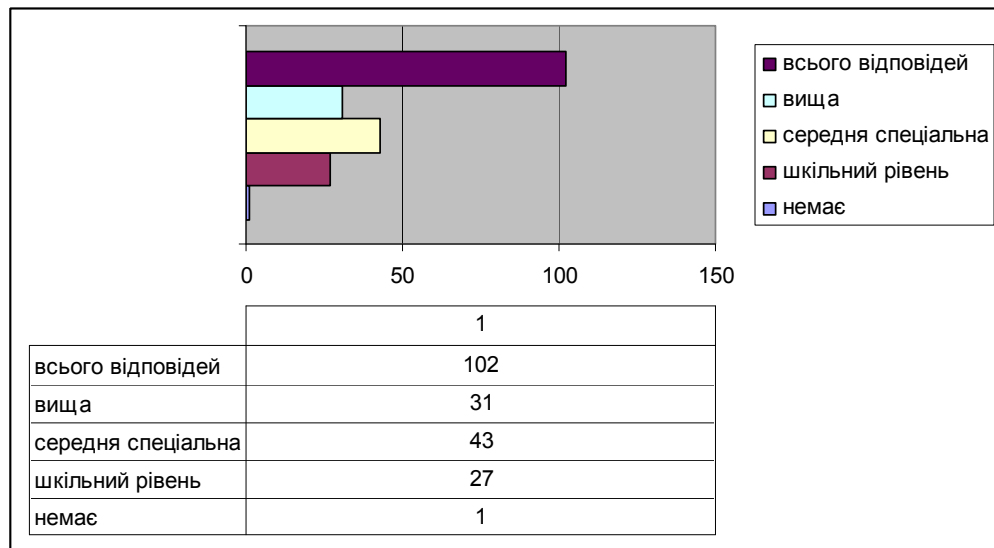

Рис. 3. Розподіл відповідей респондентів на питання «Який у вас рівень освіти?»

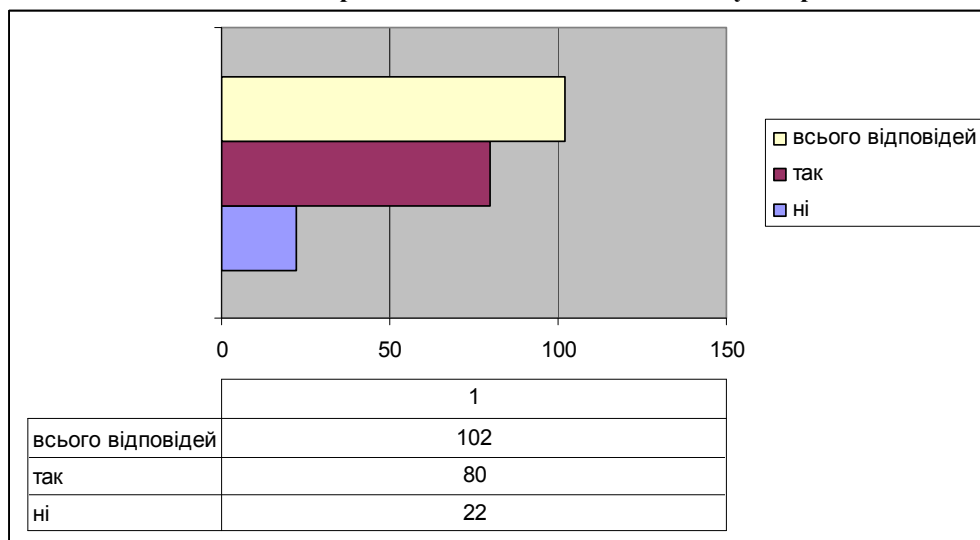

Рис. 4. Розподіл відповідей респондентів на питання «Чи ви хотіли б, щоб у вашому населеному пункті було більше кооперативів?»

Відповідно, було оцінено ряд регресійних моделей, як одно- так і багатофакторних. Зазначимо, що загальний внесок соціальних чинників у готовність респондентів кооперуватися є незначним, оскільки коефіцієнт R^2 коливається від 0,17 до 0,3. Проте практично всі показники отримали статистично значимі оцінки. Побудовані моделі дозволили підтвердити зв'язки між розумінням важливості кооперації і освітою та між бажанням приєднатися та розумінням важливості кооперації на рівні $p=0,05$. В результаті проведеного аналізу було отримано багатофакторну модель (1)

$$y = 0,26x_1 + 0,16x_2 + 0,04x_3 + 0,15 \quad (1)$$

Де y – відповіді на питання щодо бажання мати більше діючих кооперативів у селищі, x_1 – відповіді на питання щодо бажання приєднатись, x_2 – відповіді на питання щодо розуміння важливості кооперації, x_3 – рівень освіти респондента. Отримані значення t-статистики менше критичних для перших двох залежних змінних на рівні значимості $p=0,01$ (табл. 2).

Табл.2.
Результати регресійного аналізу

	Коефіцієнти	t-статистика	P-значення
Y-перетин	0,154081	1,357704366	0,177807924
Змінна X 1	0,263418	3,369251759	0,000789503
Змінна X 2	0,164396	3,317591635	0,001292224
Змінна X 3	0,03577	1,868804316	0,064763996

Виявлених закономірностей достатньо, щоб зробити припущення про необхідність проведення роз'яснювальної роботи серед населення із метою поживлення процесів розвитку кооперації в українському сільськогосподарському секторі, оскільки це створить передумови для підвищення мотивації, яка у разі відповідної державної підтримки може дати синергетичний ефект та стимулювати розвиток малих та середніх сільськогосподарських підприємств.

Висновки.

Для вирішення економічних проблем, що стоять перед Україною, необхідно забезпечити фінансову безпеку на рівні країни в цілому, на рівні регіону, підприємства та кожного громадянина. Це завдання стає особливо пріоритетним в умовах нестабільності та фінансової кризи.

Фінансова безпека регіону сприяє фінансово-економічному розвитку, а також задоволенню потреб та фінансової захищеності усіх його суб'єктів. Очікується, що забезпеченню фінансової безпеки та спроможності регіонів до сталого розвитку, можна буде досягнути за рахунок децентралізації фінансових ресурсів держави. З огляду на це, для збільшення надходжень до бюджету повинно бути створено сприятливе середовище для розвитку малого та середнього підприємництва, зокрема, через посилення кооперації в регіонах. З метою дослідження факторів, що є визначальними для формування позитивного ставлення до кооперативного руху з точки зору населення регіону, було проведення опитуванням серед жителів Сумського, Лебединського та Глухівського районів Сумської області. Всього було опитано 120 респондентів. В результаті кореляційного аналізу було виявлено, що статистично значущими для визначення ступеню прихильності до кооперації виявилися рівень освіти, розуміння важливості кооперації для розвитку селища. Але існуючі залежності не справляють вирішального впливу. Для того, щоб стимулювати розвиток кооперації необхідно комплексно підходити до вирішення даної проблеми, включаючи розробку доступних програм державної підтримки та удосконалення процедурних аспектів вже діючих.

Список використаної літератури.

1. Виклюк М. І. Структура фінансової безпеки регіону та характеристика її складових. Ефективна економіка. 2012. №10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua>
2. Матвійчук В.І., Нешко Р.М. Фінансова безпека регіону як складовий елемент фінансової безпеки держави. Фінанси, облік, банки. 2017. №1 (22). С. 125-134.
3. Бурлуцький С.В., Бурлуцька С.В. Економічна та фінансова безпека регіонів в умовах децентралізації. Вісник східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. 2015. №6 (223). С. 16-21.
4. Манжула Є. В. Кооперація як фактор економічного та соціального розвитку. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18: Економіка і право. 2015. № 28. С. 37-42.
5. Варналій З.С. Пріоритети та засоби розвитку сільських територій в контексті державної політики збалансування соціально-економічної безпеки держави. Економічний дискурс. Міжнародний науковий журнал. 2017. №3. С. 40-46.
6. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. Затверджена Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України 29.10.2013 № 1277. 2013. URL:

<http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0060665-07>.

7. Закон України про кооперацію від 10.07.2003. Відомості Верховної Ради України. 2004. N 5. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1087-15>.

8. Щербина Т.В., Погорілий Д.В. Розвиток кооперації у сільському господарстві як фактор розвитку експортного потенціалу української економіки. Проблеми та перспективи розвитку підприємництва: Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 30 листопада 2018 року). – Х.: ХНАДУ. – 2018. – 496 с.

References.

1. Vykliuk., M. I. (2012), “The structure of financial security of the region and the characteristics of its components”, *Efektivna ekonomika*, vol. 10., available at: <http://www.economy.nayka.com.ua>

2. Matvijchuk, V.I. and Neshko, R.M. (2017), “Financial security of the region as an integral part of the financial security of the state”, *Finansy, oblik, banky*, vol. 1 (22), pp. 125-134.

3. Burluts'kyj, S.V. and Burluts'ka, S.V. (2015), “Economic and financial security of regions in conditions of decentralization”, *Visnyk skhidnoukrains'koho natsional'noho universytetu imeni Volodymyra Dalia*, vol. (223), pp. 16-21.

4. Manzhula, Ye. V. (2015), “Co-operation as a factor in economic and social development”, 5. Varnalij, Z.C. (2017), “Priorities and means of development of rural areas in the context of the state policy of balancing socio-economic security of the state”, *Ekonomichnyj dyskurs. Mizhnarodnyj naukovyj zhurnal*, vol. 3., pp. 40-46.

6. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2013), *Methodical recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine*, available at: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0060665-07> (Accessed 29 August 2013).

7. Information from the Verkhovna Rada of Ukraine (2004), *The Law of Ukraine on Co-operation of 10.07.2003*, available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1087-15> (Accessed 16 December 2018).

8. Shcherbyna T.V., Pogorilyj D.V. “Development of cooperation in agriculture as a factor in the development of the export potential of the Ukrainian economy”, *Materialy XII Mizhnarodnoii konferentsii [Conference proceedings of the XII International Conference]*, *Problemy ta perspektivy rozvytku pidpriemnytstva [Problems and prospects of entrepreneurship development]*, KhNAU, Kharkiv, Ukraine, pp. 165-168

Стаття надійшла до редакції 20.12.2018 р.